

Liljevalch, släkt, härstammande från bonden *Måns Persson* († omkr 1570) i Vallerstad, Kärda, Jönk. Hans hustrus förfäder på mödernet skall ha fått frälse på denna gård av konung Karl Knutsson (RR). Måns Perssons sonsöner *Måns Mattsson* i Vallerstad o *Måns Persson* i Vallerstad fick 1647 genom k brev frälsfrihet för en sjättedel av Vallerstad, som på 1500-talet blivit skatte. De kallade sig *Lillievalk* men blev aldrig introducerade på riddarhuset, o sedan Vallerstad genom reduktionen indragits till kronan 1686, tycks ingen släktmedlem ha betraktats som adelsman. Måns Persson L var sannolikt bror till guldsmeden, gästgivaren o rådmannen i Eksjö Christiern Persson († 1686), som var rdgm 1650. Flera av dennes barn kallade sig *Lilliewalck*. Släktens senare medlemmar härstammade från *Christian Lilliewalk* (f 1650 eller 1653; † 1726) i Fjellie, Malm, som i sin meritförteckning (M 1103) uppgav, att han var son till en ryttmästare vid Smålands kavalleriregemente vid namn Magnus Liljewalk, men någon sådan har ej kunnat återfinnas i KrA:s rullor. Han deltog bl a i striderna vid Fehrbellin 1675, Lund 1676, Landskrona 16770 Fraustadt 1706. L blev löjtnant 17040 fick avsked 1707. Han var farfar till rådmannen i Lund *Olof Lilljewalch* (1734—98), som i äktenskap han till regementsläkare vid Svea livgarde o överfältläkare vid Sthlms garnison o 1859 till förste livmedicus hos konungen samt var tf medicinalråd 1864—72. L hopbragte en betydande handskriftssamling, som skingrades genom en auktion efter hans död. Rester av hans eget arkiv

finns i LUB, LLA, UUB o RA (Kopiesaml
I, vol 1419).

Sewerin Magnus, Carl Fredrik o Olof
Theodor L:s brorson *Olof L* (1795—1862)
var från 1811 anställd på handelskontor i
Sthlm o reste 1818 till Sydamerika, där han
så småningom blev delägare i det engelska
handelshuset Lynch, Hill & Co i Valparaiso
i Chile. Som förpaktare av inkomsterna
vid stadens auktionskammare blev han
miljonär, då 22 rikt lastade handelsfartyg
av en orkan kastades upp på stranden o
såldes på auktion. Detta kapital investerade
L i en stor lantegendom, där han anlade
en vattenkvarn o, sedan denna förstörts
genom en jordbävning, ångkvarnar. Hans
bror grosshandlaren *Carl Fredrik L* (L 2) i
Sthlm var far till grosshandlarna *Edward
Olof Liljewalch* (L 3) o *Carl Fredrik L* (L 4)
samt till *Thomas (Tom) Decimus Liljewalch*
(1840—1904), som blev stadsmäklare i
Sthlm 1866. Med brodern Edward deltog
han i stiftandet av Bergnings- & dykeriab
Neptun. L var ledamot av Sthlms stadsfullmäktige
1893–99 o fullmäktig i riksban-

52 LILJEVALCH, CARL

ken samt vikarierande deputerad där
1893—1901. Släkten utdog på manssidan
1930.

Källor o litt: Allmänt: Brev från leg läk Stig
Östenson, Karlskrona, ink 3 aug 1979, SBL;
SjSkI; Släkten Liljewalchs stamtafla (u å, senast
1901); Sv släktkal, 12 (1938; tr 1937). *Vallerstadssläkten:*
RR 1647 april—maj, f 741, Frälse- o
rusttjänslängder, vol 36, p 991, RA; J E Almquist,
Herrgårdarna i Sverige under reformationstiden
(1960); E Essen-Möller, Bidrag till
förlossningskonstens o den obstetriska undervisningens
hist i Skåne (1943), s 82; Fräseg 4: 2—3

(1976); J Koit, Rannsakingen om halvfrälset i Småland omkr 1575 (1953); J Silfving, Frälse o ofrälse (Geneal tidskr, 4, 1955—5); S Ötenson, Småländskt låg- o halvfrälse (PHT 1968—69); dens, Den lågfrälse Vallerstadsätten (1400-talets senare del— 1600-talets början) o släkten Liljewalchs äldre led (SoH 1971). *Christiern Persson*: BorgRP före frihetstiden (1933); Oden; J Silfving, Eksjö, 2 (1949): 1, s 379 f, 2, s 165; dens, Släkter från Eksjö stad o socken under 1600—1700-talen, 13. Lilliewalch (Geneal tidskr, 2, 1949—51); dens, Gata upp, gata ner i gamla Eksjö, 1—2 (Smålands-Tidningen 27—28 juni 1962); Sv silversmide 1520—1850, 4 (1963); UU. Akad konsistoriets prot, 15 (1975); Ötenson, a a:n. *Christian Lilliewalk*: M 1103, RA; A W Lundbergs stamtavlor, 1, LUB; Lewenhaupt; Sjsk2, s 510; Ötenson, a a:n. *Olof Liljewalch*; Malm:s landskanslis arkiv D III a: 109: skrivelse 4 juni 1778, LLA; R Blomqvist, Lunds hist, 2 (1978), s 229, 231. *Olof Theodor L*: Biographica, RA; H G Trolle—Wachtmeister, Ant:ar o minnen, 1—2 (1889); B Wedberg, Konungens Högsta Domstol 1809—44 (1940). *Sewerin Magnus Liljewalch*: Biographica, RA. *Elisabeth Liljewalch*: A Kahl, Tegnér o hans samtida i Lund (1851), s 20; B Lange, Christoffer Isak Heurlin som politiker (1948); J Mjöberg, Stilstudier i Tegners ungdomsdiktning (1911); E Tegnér, Samlade skrifter, 2 (1924), s 160, 506. *Peter Olof L*: Broomé; Carlander; E Edholm, Från Carl XV:s dagar (2 uppl, 1906), s 18 f, 250; J A Eklund, Biskop Paulus Genberg (1925); E Essen-Möller, Bidrag till Lunds med fakultets hist (1947); [O F Taube,] Peter Olof Liljewalch (KrVAH 1877, s 150 ff); K Svea livgardes hist 1719—1976 (1976); F Lenmalm, Sv läkaresällsk:s hist 1808—1908 (1908); K L[öfströ]m, Briljanterade ordensfrågor (SvD 28 dec 1947); Oscar II, Mina memoarer, 3 (1962); G Petrén, Ett par brev av Olof L från hans studieresor på 1830- o 40-talen

(Sv läkartidn 1948, nr 50); Rektor Gustaf Anderssons brevväxling 1832—63, 1—2 (1940); SLH 1:4—5, 2:1 (1835—73); SMoK; SPG; A Söderhjelm o C F Palmstierna, Oscar I (1944); M Weibull o E Tegnér, LU:s hist 1668—1868, 2 (1868). *Olof L*: G Anreps saml om släkter ej tryckta i Sv slägtboken, KB; A Paulin, Sv öden i Sydamerika (1951). *Thomas Decimsu Liljewalch*: TU 7:62, 85:23, KB; V Millqvist, Sthlms stadsfullm 1863—1913 (Minnesskr vid Sthlms stadsfullm: s femtioårsjubileum, 1913); NF 16 (2 uppl, 1912); SPG; I Sundström, Släkten Sundström från Harg (1944), s 101 f, 113 f, 130 ff; R Törnebladh, Riksdagsminnen (1913), s 210. — E Sundberg, Ätten Cronsiöe-Sjöcrona (1940).

H G-m

1 **Liljewalch, Carl Fredrik**, f 7 sept 1770 i Lund, † 12 mars 1844 där. Föräldrar: handl, rådmannen Olof Liljewalch o Elisabeth de la Rose. Inskr vid LU 27 juni 85, disp pro exercitio 20 dec 88, ML 30 nov 91, läk vid lasarettet i Lund 5 dec 91 —08, disp vid LU 15 maj 93, prom MD där 13 juni 94, tf adjunkt vid med fakulteten där 94, led av Colleg med 9 maj 96, tjänstg på allm barnbördshuset i Sthlm maj— nov 96, doc i teor o prakt medicin vid LU 28jan 99—01, anatomic prosektor där 18 dec 01—10, kir mag i Sthlm 5 dec 03, ord med adjunkt vid LU 06—10, prof i obstetrik där 1 febr 10— 3 dec 43, undervisade dessutom i kirurgi 9 april 12—43, lär vid Lunds stifts undervisn: anstalt för barnmorskor från 21, prefekt vid barnförlossningshuset i Lund från 23, intendent för Medico-farmaceutiska inst där 25—42. — LFS 13, LVA 35. G 23 juni 1805 på Rosenlund, Mörap, Malm, m Margareta Ulrica Munck af Rosenschöld, f 6 nov 1778 i Lund, † 13 nov

1859 där, dtr till prof kh Petrus Munck o
Ulrika Eleonora Rosenblad.

Sedan Carl L i Lund lärt sig medicin i
böcker, for han 1793 till Khvn, där han
under nära två år lärde sig praktisk medicin
på Frederiks Hospital o på Fødselsstiftelsen.

Som lärare i förlossningskonst hade
han den framstående Matthias Saxtorph.

Han reste ånyo i nov 1800 till Khvn o stannade
där till i maj 1801. Efter sjöslaget 2

april 1801 utanför Khvn arbetade han på
Frederiks Hospital med de svårt skadade.

Han for därefter till Paris, där han vistades
drygt ett år o bodde hos kirurgen A Boyer
vid Charité. Av L:s rapporter hem framgår

att han väl satte sig in i det löpande
kirurgiska arbetet. Han blev i Paris också
övertygad om nyttan med Jenners vaccination.

L var närvarande 1810 vid obduktionen
av den i Skåne hastigt avlidne kronprins
Karl August, varför L:s namn före-
kommer i den rika litteraturen om denna
händelse.

L blev lärare vid medicinska fakulteten i
Lund 1794 o förblev det ända till 1842.

Han undervisade de första åren i olika ämnen.

Från 1810 blev obstetrike hans huvudämne,
även om han från 1812 åtog sig

att föreläsa även i kirurgi. Den befattning
som lärare för barnmorskor som fanns i
Skåne sköttes av C Trendelenburg i

Malmö. När denne dog 1820, påtog L sig
även detta värv o utbildade under årens
lopp ca 300 barnmorskor. Undervisningen

hade varit teoretisk, men 1823 öppnades

ett litet barnbördshus, där L kunde ge
både medicinare o barnmorskeelever praktisk
handledning. Han höll också sin hand

över det privata mediko-farmaceutiska institutet, som undervisade medicinarna om droger o framställning av läkemedel. Från 1813 hade medicinarna tillträde till lasarettet för att deltaga i sjukvårdsarbetet. L var utmärkt både som pedagog o som förebild i läkararbetet. En lång rad renskrivna anteckningar efter hans föreläsningar är bevarade. De har tydligen använts som läroböcker. Föreläsningarna är klara o rediga med genomgång av alla de situationer som möter i praktiken o med goda råd hur de skall bemästras. L gjorde en stor gärning som lärare i obstetrik. Barnaföderskorna i Skåne åtnjöt under ett halvt sekel den vård o tillsyn han lärt ut. Några vetenskapliga uppsatser eller avhandlingar publicerade L inte, men han studerade flitigt sitt eget ämne. Han trängde på djupet med sund kritik o hade självständiga uppfattningar om problemen (Essen-Möller). — L skildras som älskvärd o välvillig, en livlig o spänstig person med lätthet o behag i umgänge o undervisning. Plikttrogen o arbetsam var han högt skattad av sina patienter. Han var familjen Tegnér's läkare o skaldens nära vän. Under Tegnér's mjältsjuketid drabbades L, liksom andra läkare, av skaldens misshumör. L var en fridens man, som i tvistigheter behöll sin saklighet men också uppoffrande trädde tillbaka.

L:s papper i LLA innehåller div avskrifter, betyg, fullmakter, ett par brev, mm. Anteckn:ar efter L:s föreläsningar i GUB, KIB, LUB, Sv läkaresällskapets arkiv i RA o i UUB. Avskr av CARL LILJEVALCH

hans andra rapport om Paris-resan i KIB, ms nr 417 (utförligare än den 1804 tr).

Tryckta arbeten: Akad avh se Marklin, 1:2, s 29, 70 o 74. — Utdrag af til kg]. Colleg. medic. ingifne rapporter (Vetenskapshandlingar för läkare och fältskärer, utg af S Hedin, t 7, h 2, Sthlm 1804, s 59—7 l*). — Bref til kongl. Collegium medicum angående en utländsk resa (Läkaren och naturforskaren... utg af A. J. Segerstedt, bd 14, Strengnäs 1805, s 362—377). — Försök att utan tillhjelp af chemien öfvertyga kongl. Collegium medicum att H. k. h. kronprinsens Carl Augusts den 28 maj 1810 timade död ej kunde vara en följd af förgiftning. Underdånigt utlåttande på nådigste befallning afgifvet af de läkare som voro tillkallade att såsom vittnen öfvervara obduktionen. Sthlm 1855. 9 s. [Undert; avgivet 1810 tills med A. H. Florman o J. H. Engelhart.] Övers i Norskt Maanedsskrift udg af P. A. Munch, Bd 1, Christiania 1856, s 444—451.

Källor o litt: P G Ahnfelt, Studentminnen (1857); biogr över L (VAH 1844); A Flaum, Lasarettet i Lund 1768—1968 (1968); O Gertz, FS i Lund 1772—1940 (1940); A Kahl, Tegnér o hans samtida i Lund (1868); E Essen-Möller, C F L (Sv läkartidn, årg 39, 1942); dens, Bidr till förlossningskonstens o den obstetriska undervisn: s hist i Skåne (LUÅ, N F, avd 1, bd 39:2, 1943); dens, Bidr till Lunds med fakultets hist (ibid, bd 44:4, 1947); U Nordholm, Medicopharmaceutiska inst i Lund 1824—1842 (Sydsv

54 LILJEVALCH, CARL FREDRIK
medicinhist sällsk:s årsskr 1972); SLH 1:1 (1822), 1:4 (1835), 1:5 (1853) O 2:1 (1873); E Tegnér, Brev, 1— 1 (1953—76); J Tollin, Dikter (1844).

Lars Öberg

2 Liljevalch, Carl Fredrik, brorson till L 1, f 11 juli 1796 i Lund, † 24 juni 1870 i Sthlm, Maria. Föräldrar: handl Samuel L o Sophia Maria Sylvan. Kontorist hos grosshandelsfirma Diedrick Engström j:r,

Sthlm, 12— 14, deläg i grosshandelsfirma Liljevalch & Sjögren där 14—15, innehade grosshandelsfirma C F Liljevalch där 16—44, drev Oscarsvarv, Luleå, 34—52, regeringens handelsagent till Kina 44—48, disponent för Gotländska myrodlingsbolaget, Visby, 48—59, för Gotlands fabriksab där 59—62. — LLA 33.

G 11 dec 1824 i Sthlm, Rat, m Margareta Catharina de la Rose, f 27 juli 1807 i Lidingö, † 15 okt 1863 i Visby, dtr till kofferdikaptenen Lorens de la R o Anna Gustava Lundberg.

L blev 1812, 16-årig, kontorist hos Sthlms största specerivarugrossist, Diedrick Engström junior. Denne sände honom följande år till S:t Petersburg för att indriva en fordran. L fick audiens hos kejsaren, vilket var brukligt, fick hjälp av sv envoyén Carl Löwenhielm o lyckades. Tillsammans med en kompanjon grundade L efter några år en grosshandel i samma bransch, som L snart övertog ensam i eget namn. Rörelsen växte, o tillsammans med sin blivande hustru inköpte han (köpebrev 3 april 1824) kv Tegelviken större 1 o 2 på Södermalm (L behöll nr 1 till 1834 o nr 2 till 1852). Där hade brukspatron Anders Öström o hans arvingar drivit en omfattande trävirkeshandel i anslutning till stadens stora skeppsvarv o på export. Brädgården låg nedanför Fåfången nära kajen, o L inflyttade i stenhuset mot Tjärhovsgatan 89 (nu Folkungagatan 141, kv Verkstaden 2).

1825 anhöll L o kofferdikaptenen Daniel de la Rose om naturalisation eller helfrihet för den i Finland byggda briggen

Adolphine (k brev 23 nov). L fick bl a beställningar från Finland men 1826, när han utrustat en stor specerivarusändning till Åbo, brann magasinet ned o orsakade ruinerande förluster. L hjälptes dock av äldre kolleger o återtog sin rörelse. Han inriktade sig då mera på trävarorna o uppförde vid Tegelviken ett engelskt sågverk, drivet av en 16 hk ångmaskin, troligen branschens första (Wichman, s 47 f). Verket bestod av 2 fembladiga sågar o 2 cirkelsågar för upp till 40 fot långa bräder. 25 maj 1827 erhöL L privilegium exclusivum på 15 år för fanértillverkning med cirkelsåg. Vidare byggde han t ex torkinrättning för bräder, grovsvarv samt kvarnar för målning o beredning av färgämnen från färgträd. På cirkelsågbladen från England erhöL han tullfrihet 1829. I brädgården höL L i lager en stor mängd olika sv o utländska träslag, som på platsen bearbetades på önskat sätt. Kunder var skeppsvarv, artilleriet, byggnads- o möbelsnickare, m fl. En specialitet var kvarnkuggar av apel eller vitbok, o många tillverkningar var nyheter för Sverige. Till England o USA exporterade han fanér av alrot o björk, o till Egypten lätta byggnadsmaterial såsom läkt, spjälverk m m. Då Göta kanal öppnats 1832, utnyttjade han denna genare transportväg över Gbg till England. L blev på 1830-talet den störste importören av engelskt stenkol. Enligt engelsk förebild öppnade L midsommardagen 1832 i överståthållarens närvaro en "matinrättning utan spirituosa" för sina matrosar o arbetare vid Tegelviken, vilket väckte stort uppseende. Kronprins Oscar, som ivrade för nykterhet,

gjorde 26 juli s å ett besök hos L o lovordade mycket detta initiativ, som senare vann efter följd. Även Karl XIV Johan uppmärksammade L o begärde hans råd i affärer, särskilt när det gällde skötseln av bruksegendomar. Troligen talade L god franska, o han kallades en tid nästan varje vecka till slottet för samtal. Kungen oroade sig också för regeringens understöd på dittills en halv miljon rdr bko till nödställda i Väster- o Norrbottens län p g a flera missväxtår. Dessa medel trodde sig vederbörande ej behöva återgälda. L föreslog då, att spannmålshjälpen skulle skötas av enskild företagare, som kunde begära motprestation vid exploatering av landsändans egna produkter, särskilt ur skogen. Planen gillades av kungen o 21 sept 1832 skrevs det första kontraktet (det andra 1833, tredje 1836) om spannmålsleveranser mellan k r o n a n o L .

Av kronan hade L efter hand mottagit 50 000 rdr bko som räntefritt lån ur bl a manufakturdiskontfonden samt över 40 000 rdr i spannmål ur kronomagasinerna. Regeringen, som insåg nyttan för landet av L:s verksamhet, mildrade betalningsvillkoren. Men statsrevisorerna var kritiska, o en göteborgsriksdagsman ansåg det orimligt, att en köpman av humanitära skäl skulle ha äventyrat sina egna medel. L:s ombudsinstruktion visade dock hans vilja att främst lindra nöden. Han gjorde betydande förluster men begärde bara eftergifter för utestående fordringar på understödsspannmål. Under 1830-talet prisades han som Norrlands välgörare o erhöll 1838 Vasaorden (hans enda utmärkelse).

Dessutom engagerade han sig för slaveriets
avskaffande på Saint-Barthélemy
mm.

Det låg i tiden o var mera lönsamt att
utskeppa virket direkt från avverkningsområdena
utan omlastning i Sthlm, o L
började organisera sådan verksamhet.

1834 övertog han Baggböle sågverk nära
Umeå, o driften sköttes sedan av handelsbolaget
Johan Wikner & Co i Härnösand.

Tre år senare återupptog han också driften
på Ylinenjokis nedlagda sågverk i
Övertorneå. I Luleå hamn anlade han
1834 för egna medel ett stort skeppsvarv,
Oscarsvarv, där sedan hans unge energiske
kontorist Jonas Bodell (bd 5) placerades
som disponent. Vid andra utskeppningshamnar
anlade han också några mindre
varv. För förädling av skogens biprodukter
anlade L en fabrik i Skellefteå. Där framställdes
terpentin, harts o kimrök i stor skala,
vartill råämnen levererades av allmogen
som ersättning för spannmål. Särskilt lönande
var att tillvarataga textillump för
maskinell bearbetning till ull o flock, på
vilket L 1834 erhöll privilegium exclusivum
på 15 år jämte rättighet att utfärda
pass för sina lumpsamlare. 1836 begärde L
att få exportera tackjärn till England.

L följde med i den tekniska utvecklingen
o erhöll 13 juli 1836 sv patent på vattenhjul
till ångfartyg enligt Elliot Galloways metod

CARL FREDRIK LILJEVALCH

o intresserade sig för engelsmannen Samuel
Halls ångmaskin. 1837 fick Oscarsvarv
konkurrens i Luleå av Josephinevarv,
grundat av kapten Chr Gültzau, men L:s
varv expanderade o 1838 byggdes inte

mindre än 15 fartyg där.

På nyåret 1837 erbjöd sig L att på samma villkor som S:t Georgens Co övertaga ångbåtstrafiken Gbg- Hull, som avbrutits av koleraepidemin. Samma sommar verkade L, Hierta o Lars Enequist (bd 13) m fl i ett "Slite kompani" för nederlagsrätt åt Slite, Golands främsta djuphamn med öppet vatten året om. Vissa friheter erhöles, o frågan väckte livligt brittiskt intresse men uppsköts efter rysk intervention. Dessa, med syftning på L som frihandlare o ägare av Tegelviksområdet, s k Tegelviksidéer foil helt vid 1840 års riksdag liksom L:s anbud att jämte ett brittiskt bolag åtaga sig postförbindelsen med England mot 6000 pund från vardera landet.

L försökte vinna nya marknader för de norrländska produkterna o var troligen den förste, som utskeppade trävaror till Fjärran östern o Australien. Han utrustade också fartyg för Sveriges två första världsomseglingar, skonaren Mary Ann, som av-

56 LILJEVALCH, CARL FREDRIK

seglade 1839 med järn, stål, trä, tjära, vagnar, becksömsstövlar etc o brigantinen

Bull, som företog den andra världsomseglingen okt 1843—juni 1846. L:s skepp Edvard besökte Australien medförande bl a en komplett skonert i bitar, som sammansattes i Sidney.

L var djärv nog att på Sthlms börs förespråka friare varuutbyte o upphävande av förbuds- o skyddssystemet. Han ansågs av många som rätt "besvärlig" men hade särskilt kronprins Oscars förtroende o det blev också han som förmedlade kontakten mellan kronprinsen o Aftonbladets grundare

Lars Hierta. När Oscar 8 mars 1844 blev kung, trodde många, att L skulle bli hans finansminister. Han måste i varje fall placeras o erhöles å uppdraget att bege sig till Ostindien o Kina för att undersöka handelsvillkoren o avsluta en handelstraktat med Kina för Sverige-Norge. Efter Nanking freden 1842 hade 5 hamnar öppnats där för utländska fartyg.

L avvecklade sina affärer, upplöste firman o realiserade förmögenheten, som ansågs vara ca 150 000 rdr. För uppdraget mottog han över 56000 rdr bko ur handels- o sjöfartsfonden. Han uppehöll sig först i Paris för studier i Manchu-språket o kom i mitten av maj 1845 till Egypten. Under sommaren vistades han bl a i Singapore o Bangkok, varefter han begav sig till Kina. Först bereste han som privatman tillgänglig del av landet o undersökte förhållandena, bl a om utländska skepp tilläts idka kustfart. Då L:s brigg Prins Oscar, byggd i Luleå 1841, ankommit till Shanghai 1846, lät han lasta engelska bomullsvävnader till Ningpo o kinesisk bomull till Kanton. Han gick själv ombord 7 dec o anlände två dagar senare i Ningpo, där medföljande kinesiska superkarger genast fick lossa utan de avgifter, som drabbade i djonker införda varor. Lika lätt gick det i Kanton, o Prins Oscar var det första utländska fartyg, som för kinesisk räkning fört last från hamn till hamn inom Kina. Därefter uppträdde L som befullmäktigat sv-norskt ombud o lyckades 20 mars 1847 få till stånd en handelstraktat, som var lika fördelaktig som andra länders. Sv handelsmän fick rätt att till Kina införa o försälja

samt uppköpa o utföra alla slags varor (utom opium o dyl) mot endast tullavgift. L åtog sig att varna sv o norska kaptener för opiumhandel. Hemkommen publicerade L 1848 en detaljrik redogörelse för kinesiska handelsförhållanden o gav en mängd rekommendationer. Emellertid upprättade sv staten oavlönade konsulat, som sköttes av utlänningar. 1850 inrättades i Kanton generalkonsulat, som 1863 flyttades till Shanghai.

L ägnade sig därefter åt Gotländska myrodlingsbolaget, som stiftats 1846 på initiativ av Hierta o Enequist. L flyttade till Visby som disponent för bolaget, som skulle göra myrarna odlingsbara. Gotland hade över 50 000 tunnland myrar, o bolaget dikade ut o odlade upp 17 000 tunnland på de tre största myrarna. Företaget var mycket kapitalkrävande o råkade i svårigheter, då skördarna minskade, varvid allvarliga tvister uppstod med andra myrlottägare. Hierta lämnade odlingsbolaget 1854 o överlät sin tredjedel till L o Enequist. L arbetade för att utöka verksamheten med cement- o betsockertillverkning. Myrarnas botten var delvis kalkhaltig, o betodlingen skulle kompensera bönderna för brännvinsbränningen, som begränsats skattevägen. Som ledamot av LA ställde L försöksodlingar av vitbetor 1858 o 1859 under akademins uppsikt. Dessa lyckades, o L planerade en sockerfabrik på en av bolagets gårdar. Enequist var i Sthlm verksam för ny bolagsbildning. 22 aug 1859 konstituerades Gotlands fabriksab med 2 milj kr i aktiekapital. Försöksodlingarna fortsattes 1860 o 1861, men företaget misslyckades

p g a bristande erfarenhet om tekniska
hjälpmedel samt svårigheter att få
billig o tillräcklig arbetskraft. Sockerfabriken
kom aldrig till stånd. Både Enequist o
L måste realisera sina tillgångar.
1863 blev L änklings o återvände 1864 till
Sthlm. Där levde han obemärkt i 6 år o
avled nära 74 år gammal. L:s kusin förste
livmedicus Peter Olof L har i otryckta anteckningar
karakteriserat honom med orden
"spekulativt praktiskt huvud, rörlig
kropp och en outtröttlig arbetsförmåga.
God stilist av naturanlag".

Handl:ar o brev rör myrodlingsföretaget på
Gotland i Stiftelsen Lars Hiertas minne (Sthlm)
LILJEWALCH, EDWARD 57

o i landsarkivet i Visby. — Brev från L till G
Löwenhielm ang Slitefrågan i RA.

Tryckta arbeten: Några ord om undsättning. I
anledning af en värd ledamots motion hos Höglofl.
ridderskapet och adeln, om inrättande af
magaziner i norra orterne. Sthlm 1840. 44 s.

[Anon.] [Ny uppl] Visby 1862. 39 s. [Anon.] —
Chinas handel, industri och statsförfattning,
jemte underrättelser om chinesernes folkbildning,
seder och bruk, samt notiser om Japan,
Siam m. fl. orter. Sthlm 1848. VIII, 407 s, 6 pl.

Källor o litt: Kommerskoll:s skriv:er till K M:t
23 aug 1825, RA. H Wichmans excerpter om L
o S Östensons brev aug 79 med citat ur P O L:s
anteckn:ar, SBL:s arkiv.

G A Alden, Lars Hiertas självbior (1926), s
93,95 f; T J Arne, Svenskarna o Österlandet
(1952); H Beskow, Luleå genom tiderna (Sv
stadsmonografier[, 47], Lu1eå..., 1949), s 105 f;
B Boëthius o Å Kromnow, Jernkontorets hist, 2
(1968); Den sv betsockerindustrien, 1 (1932), s
62—65; J Engström, Resa genom Norrland...
1834, 1 (1834), s 52; U C Hellberg], Ur minnet o
dagboken... af Posthumus, 8 (1872); B H[ildebran]

d, rec av Rosmans nedan a a (PHT 1931, s 125 f); H Hofberg, Sv biogr handlex, 2 (2 upp], 1906); T Höjer, Sthlms stads drätselkommission 1314—1864... (1953); L Kihlberg, Lars Hierta i helfigur (1968); C W Liljecrona, Bakom riksdagens kulisser... 1840—41 (1917); E Lindorm, Carl XIV Johan-Carl XV o deras tid 1810—1872 (1942); P F Mengel, nekr över L (Svea 1871); Ny ill tidn 1870, s 217 f; A Moberg, Sjöstad. Skeppsbyggnad, sjöfart, hamnar o farleder i Luleå under 350 år (1971); C F Palmstierna, Sverige, Ryssland o England 1833—1855 (1932); A Paulin, Sv öden i Sydamerika (1951); H Rosman, Sällsk DBV:s sparbank i Visby 1830—1930 (1930), s 49—51; E Sundberg, Ätten Cronsioe-Sjöcrona [De la Rose] (1940); Sv släktkal 1913 (1912); A Söderhjelm o C-F Palmstierna, Oscar I (1944); S Tjerneld, Sthlmsliv, 2 (1951), s 418; H Wichman, Trävaruhanteringen o Sthlm i äldre tid (Sthlms trävaruhandel under 50 år, 1899—1949, 1949); H Wieselgren, Ur vår samtid (1880).

Rune Kjellander

3 Liljewalch, Edward Olof, son till L 2, f 30 jan 1833 i Sthlm, Kat, † 20 aug 1915 där, Osc. Kontorspraktik i Visby 53—56, inneh grosshandels- o rederifirman E Liljewalch där 56—70, konsularagent för USA där 60—70, huvudman för Östersjö dykeribolag i Sthlm 65—67, huvudredare för bärgningsångaren Neptun där 27 aug 70—26 sept 72, huvudredare o chef för Bergnings- & dykeribolaget Neptun 26 sept 72—15 april 94, VD för Bergnings- & dykeriab Neptun 15 april 94— 5 april 01, led av Sthlms stadsfullm 87—06 (led av drätselnämndens första avd 93—96, ordf där 96—01, ordf i drätselnämnden in pleno från 01, led av styr för Sthlms gas- o elektricitetsverk 94—98, ordf där från 98,

led av handels- o sjöfartsnämnden 95—03,
av beredn:utsk 00—04).

G 13 juni 1858 trol i Bunge, Gotl, m
Emilie Wilhelmina Grubb, f 24 april 1837 i
Fleringe, Gotl, † 20 jan 1917 i Sthlm,
Kungsh, dtr till sjökaptenen o köpmannen
Edvard Israel G o Anna Fredrika Alexandersson.

Edward L sändes redan från 10-årsåldern
på årsånga, vidsträckta studieresor,
först med brigantine Bull från faderns
rederi på världsomsegling, o besökte bl a
Amerika, Kina, Australien o Västafrika.
Han utbildades för handelsyrket, o efter
hemkomsten till Visby praktiserade han
några år på kontor. I samband med Krimkriget

detacherades engelska o franska
flottenheter till Visby, o stadens affärsliv
blomstrade upp för en tid. 23 år gammal
etablerade L där egen grosshandel förenad
med rederi under firma E Liljewalch.

Landets sista privilegierade "dykeri- och
bärgningscompagnie" hade upphört 1831
o bärgandet av skeppsbrutet gods blivit
föremål för enskild spekulation. L tog sig
an problemet för Godands del o skaffade
bärgningsutrustning till några av sina
mindre fartyg.

Då fadern lämnat Visby 1864, flyttade
även L till huvudstaden. Där bildade han
1865 Östersjö dykeribolag o lät bygga
bärgningsångfartyget Assistance, som utrustades
med ångpumpar, dykarapparater
m m. L:s fartyg eldhärjades dock o bolaget
upplöstes 1867, varefter han personligen
utförde bärgningar med en liten lastångare.
Ett danskt bolag konkurrerade o hade
båtar längs sv kusten, varför L beslöt bilda
ett nytt bolag för en stark, välutrustad s k

dykareångbåt. Försäkringspremierna för totalförlust hade också nått rimlig nivå. 6 nov 1869 inbjöd L till aktieteckning på Sthlms börs. Själv tecknade han för 30 000 kr, Lars Hierta för 15 000, varvsägare William Lindberg för 10 000 osv till sammanlagt 135 000 kr. W Lindbergs verkstads- & varfs ab fick beställningen. Båten döptes 58 LILJEWALCH, EDWARD

EDWARD LILJEWALCH

till Neptun i aug 1870 (moderniserad o i tjänst till 1956). Den var på 243 bruttoton o mätte 43,67 m. L valdes till huvudredare. Hans bror stadsmäklaren Tom L (s 51 f) hörde också till stiftarna o upplät sitt kontor Slottsbacken 8 åt företaget (från 1879 Skeppsbron 34). 7 sept 1870 avgick Neptun för bolagets första uppdrag: att från Slite till Sthlm för 1700 kr bogsera den havererade finska briggen Emilie. Sedan följde beställningarna i tät följd, o L kunde 6 juli följande år beställa en bärgningsångare till, Poseidon. Då den levererades av Lindbergs varv 1872, antog bolaget namnet Bergnings- & dykeribolaget Neptun. 1874 byggdes bärgningsångaren Hercules i Hamburg o Hero vid Motala mek verkstads ab. Firman Tozer, Hewitt & Co i London (senare Morice, Tozer & Beck Ltd) blev 1875 bolagets agent i England, Skottland, Irland o Wales. 1877 höjdes andelskapitalet till 650 000 kr, o bärgningsflottan utökades i rask takt. Bolaget hade hektiska höstar p g a tjocka o snöstorm, som förorsakade mängder av strandningsolyckor. L utverkade av ryska myndigheter rätt att hålla fartyg vid Finlands o Rysslands kuster. Han inledde sedan affärsförbindelser

o ordnade agenturer i de flesta orter vid Finska viken. 1882 upprättade han filial i Reval under firma Bergungs und Taucher Gesellschaft Neptun in Reval. Firman omorganiserades 1884 till ab Russisch Baltische Bergungs und Taucher Gesellschaft Neptun o moderbolaget innehade alla aktier. Filialen måste dock avvecklas 1887, o uppehållstillstånden i ryska farvatten indrogs med 1888 års utgång. L övertog då i stället av Nordischer Bergungs-Verein i Hamburg tre mindre bärgningsfartyg, som hade rätt att gå under rysk flagg. 1890 stängdes även denna möjlighet att utöva sjöräddning vid de ryska östersjökusterna. Bolagets första arbete utanför Östersjön gällde den engelska ångaren Easington, som strandat i Svarta havet 1889. För samarbete i Medelhavet o angränsande vatten lyckades L få till stånd en seglationsförening, International Salvage Union Ltd. Det tyska bolaget sände sina tre fartyg, det danska o svenska vardera ett för utplacering mellan Gibraltar o Konstantinopel (överenskommelsen gällde delvis ännu 1970). Neptunbolaget fick internationellt anseende särskilt efter räddningen av den tyska emigrantångaren Eider i Engelska kanalen 1892. Den mest berömda bärgningen under L:s tid gällde dock det engelska pansarfartyget Howe om 10 300 tons replacement, som strandat vid Ferrol på spanska kusten o som flottogs 30 mars 1893 (bärgningslön 35 000 pund). L:s reseinspektör W R Edlind, som lett arbetet, hedrades med engelsk knightvärdighet, o L blev kommendör av Vasaorden.

1894 ombildade L bolaget till Bergnings- & dykeriab Neptun med 1,5 milj kr i aktiekapital o var själv huvuddelägare o VD.

Under senare år strävade L efter att kunna utföra arbeten på större djup än dykarnas 30 m. Med den s k Wallerska tuben upptogs 1896 — 97 ångfartyget Södra Sverige i Sthlms skärgård från 56 m djup. Då L p g a sjukdom 1901 avgick från VD-posten o ur styrelsen, ägde bolaget 12 bärgningsfartyg, en mängd pråmar med lyftkranar, ång-LILJEVALCH, CARL FREDRIK 59 pumpar, dykarapparater, tätningsattiralj m m o en stab på c:a 300 fackutbildade arbetare.

L skapade ett ordnat sv sjöräddningssystem o ett världsbekant bärgningsföretag med mycket vidsträckt verksamhetsområde. Hans insatser vittnade om energi, intelligent o affärsskicklighet. Under hans chefskap utförde bolaget 1 777 bärgningar o räddade värden för omkr 122 milj kr. Som ordförande i drätselnämndens första avdelning hade L under en lång följd av år ansvaret för Sthlms finanser o fastighetsaffärer. Under hans tid förvärvades stora lantegendomar, o när det gällde exploateringen av dessa samarbetade L nära särskilt med stadsingenjören H Ygberg. Politiskt var L inte särskilt profilerad, men han verkade kraftfullt för det allmänna, när det gällde tomtpolitiken i innerstaden o när det var fråga om att hävda kommunens ledning över stadens expansion genom stora markförvärv. Ledamöter med fastighetsintressen höll han kort, om de visade tendenser att låta privatekonomiska synpunkter komma till uttryck i fullmäktige.

Det har sagts om L att han även som kommunalman var skicklig i affärer, "med lust att regera och med hårda nävar...

Som talare var han kort, saklig, onekligen också något tråkig" (Larsson, s 453). Han lämnade sina kommunala uppdrag först vid 73 års ålder, men följde även därefter noggrant de politiska händelserna.

Källor o litt: Bärningsbolagets arkiv (bl a årsberättelser fr o m 1871, korrespondens, div räkenskaper m m) hos Neptun Transport & Marin Service ab, Sthlm. — E v Gegerfelt, Sv storföretag, 2 (1948); Y Larsson, På marsch mot demokratin (1967); A Mattsson, Loggbok från Neptun (1970); Minnesskr vid Sthlms stadsfullm:s femtioårsjubileum... 1913 (1913); E Smith, Bärnings- o dykeriväsendet (G Sundbärg, Sveriges land o folk, 1901); SPG 22 (1906); Sthlms näringsliv, 3 (1925); J Sundberg, Bergnings- o dykeriab Neptun (Boken om Sthlm i ord o bild, 1901); Sveriges äldsta företag..., ed C Fors. strand (1923).

Rune Kjellander

4 Liljevalch, Carl Fredrik, bror till L 3, f 31 juli 1837 i Sthlm, Kat, † 24 april 1909 på Saltskog, Södertälje (enl db för Klara, Sthlm). Anställd vid L J Hiertas kontor i Sthlm, affärsstudier i London, anställd vid Bergviks sågverk (88 Bergvik o Ala nya ab) 59, disponent där 68— 97, VD för Klotens ab 76—96, för Grängesbergs grufveab 83—96, led av styr för bl a ab Biologiska museet i Sthlm från 92, för Trafikab Grängesberg —Oxelosund 30 juli 96—08, ordf där 97—98, led av styr för LKAB 03—08, ordf där 07—08. — Ogift.

L började sin affärsbana med anställning på Lars Johan Hiertas kontor i Sthlm, men reste snart till England, där han stannade

under många år. De kontakter han därvid knöt med engelska finanskretsar kom att bestämma hans gärning livet ut. Han var en av dem som bidrog till Sveriges materiella utveckling genom att leda engelskt kapital till det då ännu industriellt underutvecklade landet.

I London hade L varit knuten till bankfirman I Thomson, T Bonar & Co. Genom dess chef Christoffer Weguelin kom L att liksom fadern (L 1) knyts till norrländsk sågverksindustri. Han anställdes nämligen 1859 vid Bergviks sågverk i Hälsingland, ägt av den engelska bankfirman, o blev 1868 dess disponent. Under L:s tid utexperimenterades vid Bergvik av Carl Daniel

Ekman (bd 13) med stöd av ägarnas pengar sulfitcellulosametoden, som där för första gången prövades i industriell drift.

Järnvägsbyggena var dock vid denna tid ett intressantare investeringsobjekt, o Weguelin o den finansgrupp han företrädde kom med L som sakkunnig i de lokala förhållandena att göra en avgörande insats.

Ludvika bands samman med Oxelösund, o därmed upprättades en för tidens förhållanden billig exportväg för Bergslagens traditionella produkter. Hela denna bana öppnades för trafik 1 jan 1877. När för tidens förhållanden stora kapitalresurser hade bundits i järnvägsförbindelsen, blev det angeläget för ägarna att utöka den mängd gods som skulle fylla vagnarna. L gjorde en väsentlig insats, när hans engelska huvudmäns intresse vände sig från järnvägsbygge till gruvdrift för att stimulera trafiken med exportmalm. Också sågade
60 LILJEVALCH, CARL FREDRIK

CARL FREDRIK LILJEVALCH

trävaror betydde fortfarande mycket. The Swedish Association Ltd, som konsortiet kring Weguelin († 1881) från 1877 hette, höll redan på att ge järnvägsintressena förlorade o gick därför med desto större målmedvetenhet in för att stimulera gruvdriften o sågverksrörelsen.

I början av 1870-talet var konjunkturen gynnsam för djärva finansiella operationer. Med L som ombud köpte Weguelins konsortium vida domäner, gruvor, hyttor o hamrar i trakten av Grängesberg. För att driva den stora verksamheten hade 1876 Klotens ab grundats med L som verkst direktör.

Det var vid denna tid politiskt känsligt med utländska intressen i sv företag. L kunde övervinna dessa svårigheter med hjälp av O R Themptander som hade både "juridiskt handlag och politiskt inflytande". Sågverksrörelsen gick snabbare framåt än järnhanteringen. — "Ju mer jag funderar över den svenska järnhanteringen, desto mer övertygad blir jag om att skogstillgångarna inte hörde tas ut i form av träkol", skrev L till Weguelin i nov 1874.

Sverige var inne i bruksödens vemodiga tid. — En såg med tre enkla ramar o två cirkelsågar byggdes vid Kloten. I början av 1877 kom den i gång, men det dröjde till 1881 innan skeppningarna i järnvägsrörelsens intresse började gå över Oxelösund.

Något alldeles nytt behövdes dock för att få stadga i denna affärsverksamhet i hjärtat av Sverige.

Detta nya var en teknisk innovation, som gjorde det möjligt att göra användbart stål av fosforrik malm. Den s k Thomasprocessen

löste 1878 defosforiseringsproblemet, o i febr 1880 mottog L från London en order att så fort som möjligt öppna gruvorna i Grängesberg. Det mesta av malmen där innehöll så mycket fosfor, att den inte tidigare hade kunnat tillgodogöras. Kort därefter visade också tyska uppköpare sitt aktiva intresse.

Det engelska bolaget hade i den legendariske Sir Ernest Cassel funnit en ny ledare, när dessa nya möjligheter öppnade sig. Järnvägarna o gruvorna i Bergslagen var för Cassel en liten affär, men det är möjligt att följa det intresse som han ägnade den genom att studera korrespondensen mellan honom o L. Hans möjligheter att tränga in i den lokala miljön var begränsade, men L hade goda kontakter åt olika håll, o deras samarbete blev mycket förtroligt. I juni 1882 var L i London för en konferens med Cassel i samband med The Swedish Associations stämma. Under deras samtal mognade uppenbarligen tanken att målmedvetet gå in för malmexport. L inledde efter hemkomsten en operation i syfte att i Grängesberg förvärva gruvsrättigheter i sådan omfattning att brytning med moderna metoder blev möjlig. Tidigare hade äganderätten varit alltför splittrad. Det gällde att skynda på då andra intressenter redan rörde sig i trakten. Blev man för angelägen såg å andra sidan säljarna sin chans att pressa upp priserna. L var så livligt intresserad av dessa operationer att han i ett brev i okt 1882 bekände sig ha fått "malmdille".

Mot 1880-talets mitt försvagades järn- o stålmarknaden övergående, men 1887

kom affärerna ånyo i gång. Det visade sig nu ha varit framsynt, att Klotens gruvandelar, som redan svarade för hälften av brytningen i Grängesberg, hade sammanförts i LILJEVALCH, CARL FREDRIK 61 ett nybildat bolag, Grängesbergs grufveab. Men denna företagsekonomiska koncentration var inte nog. För att sänka brytningskostnaderna inledde Grängesbergs gemensamma förvaltning 1893 sin verksamhet. L:s roll som verkställare var central också i samband med denna konsolidering, även om Cassels roll som beslutsfattare samtidigt var uppenbar.

Under 1890-talet steg kurvan för den sv järnexporten brant. Cassel kunde dock inte slå sig till ro, även om både järnvägarna o gruvorna gav goda vinster. Det var, insåg han, alltid vanskligt för utlänningar att förvalta kapital på för den nationella hushållningen så vitala områden. Det hörrede dessutom till Cassels naturliga affärsfilosofi att uppgiften att lösgöra sig från ett engagemang var lika viktig som åtgärden att binda sig. Vad Cassel eftersträvade var ett börsapper, så förtroendeingivande att det kunde väcka intresse på en fondmarknad. Tanken var fantasifull med tanke på att aktiemarknaden fortfarande var så tunn i Sverige. Sthlms fondbörs inledde sin nya regelbundna verksamhet först hösten 1901. Andra sv finanskretsar hade naturligt hög börjat intressera sig för denna affärsrörelse som så väl syntes ha fångat tidens vind. Av betydelse blev framför allt förbindelserna med Skandinaviska kreditab.

Genom att sammanföra såväl järnvägarna

som gruvorna under gemensam ledning också juridiskt skapades ett företag som väckte uppmärksamhet genom sin storlek o sin lönsamhet. Detta företag, som fick namnet Trafikab Grängesberg–Oxelösund, konstituerades 30 juli 1896. Ordförande vid mötet var L, som valdes till medlem av den första styrelsen o innehade denna plats till 1908.

Också malmen i Gällivare o Kiruna började tillvinna sig europeiska köparens intresse. Det finns många paralleller mellan det som skedde i Grängesberg o händelseutvecklingen i norr. I båda fallen var det engelska kapitalintressen som gjorde de första ansatserna möjliga. I båda fallen blev järnvägsfrågan hävstången som kunde göra gruvdrift i industriell skala lönsam. De första malmtransporterna kördes i mars 1887 från Gällivare till Luleå. I juli 1903 förrättade kung Oscar invigningen av banan från Kiruna till Narvik.

Redan 15 febr 1892 sände L till Cassel en detaljerad promemoria om Gällivareföretagets lönsamhet. Redan innan Trafikab Grängesberg–Oxelösund hade bildats, bar Cassel på planer att förvärva också malmfälten i norr. G E Broms, den dominerande aktieägaren där, stod inför sitt fall, o det var känt att företrädare för kontinentens stora malmköpare stod beredda att ta över. Inom Cassels läger förstod man vad det kunde innebära om de största kunderna kom att behärska den viktigaste konkurrenten. Ett optionsavtal om köp av Broms' aktieposter är dagtecknat 11 febr 1903, men det dröjde till 2 april 1904, innan optionen fullföljdes. Grängesbergsbolaget

kom att erlägga drygt 20 milj kr innan kontrollen över den lappländska malmen var tryggad. När lapplandsaffären var som mest brännande, vistades L utomlands för att sköta sin hälsa.

Med tanke på L:s dominerande roll som de engelska finnsiärernas ombud i Sverige kan man undra varför han endast verkade som Grängesbergsbolagets styrelseordförande 1897–98. Åldern utgjorde knappast hela anledningen. Cassel hade varit angelägen om att vid bolaget binda en medborgerligt så tungt vägande gestalt som möjligt, och hoppades, att O R Themptander, som nyss hade varit statsminister, kunde lockas att byta ut landshövdingeposten i Sthlms län mot denna toptjänst i det privata näringslivet. Men han dog kort därefter, och då blev L som ett provisorium hans efterträdare. När vetskapen att Cassel avsåg att småningom sälja ut sin aktiepost spreds och när de sv kapitalintressena i samma takt som detta skedde vann ökad tyngd, blev det dock naturligare att välja en företrädare för dem som ledde styrelsens arbete. L:s grepp om företagets vardagsproblem hade av naturliga skäl med åren blivit mindre fast. När han till 1908 års bolagsstäma sände ett meddelande, att han av hälsoskäl önskade avgå ur styrelsen, höll stämman hans post vakant i förhoppningen, att han snart skulle tillfriskna.

Han avled dock följande år.

L var en inflytelserik industriman. Personligen var han tillbakadragen